

עיונים לשבת פרשת אחרי מות עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

שעיר לעזאזל

הרב שאולי גרינפלד

כפי שכתב הרמב"ם, אלא שהמשך העבודה בו נעשה דווקא בחוץ, במקום שרחוק מאד מבית המקדש.

על של השעיר המשתלח בעבודת הכפרה של יום הכיפורים, נאמר בתורה²:

"וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר החי, והתודה עליו את כל עונת בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם, ונתן אתם על ראש השעיר ושלח ביד איש עתי המדברה. ונשא השעיר עליו את כל עונתם אל ארץ גזרה, ושלח את השעיר במדבר".

התורה אומרת, שהשעיר נושא אל המדבר את עוונות בני ישראל. ובלשון הרמב"ם³:

"שעיר המשתלח מכפר על כל עבירות שבתורה הקלות והחמורות, בין שעבר בזדון בין שעבר בשגגה, בין שהודע לו בין שלא הודע לו הכל מתכפר בשעיר המשתלח, והוא שעשה תשובה, אבל אם לא עשה תשובה אין השעיר מכפר לו אלא על הקלות, ומה הן הקלות ומה הן החמורות, החמורות הן שחייבין עליהם מיתת בית דין או כרת, ושבעת שוא ושקר אף על פי שאין בהן כרת הרי הן מן החמורות, ושאר מצות לא תעשה ומצות עשה שאין בהן כרת הם הקלות".

אדם שעשה תשובה, זוכה על ידי שליחת השעיר לעזאזל לכפרה על כל החטאים שבתורה, ואפילו מי שלא עשה תשובה, על עבירות 'קלות' – עבירות שאין עליהם חיוב מיתה או כרת, שאינן שבעות שוא או שקר.

מה העניין בשליחת השעיר לעזאזל? מבאר הרמב"ם במורה נבוכים⁴:

"ולפי שהיה שעיר המשתלח לכפרת חטאים גדולים

אחת מהמעשים שנכללו בעבודת הכהן הגדול ביום הכיפורים, היה עשיית גורל בין שני שעירים: אחד יהיה קרבן לה' בבית המקדש, והאחר נשלח לעזאזל.

וכך מתאר זאת הרמב"ם¹:

"היכן מגריל, במזרח העזרה בצפון המזבח, מניחין שם הקלפי, ומעמידין שני השעירים פניהן למערב ואחוריהם למזרח, וכהן גדול בא לשם והסגן מימינו וראש בית אב משמאלו ושני השעירים לפניו אחד לימינו ואחד לשמאלו. טרף בקלפי והעלה שני הגורלות בשתי ידיו לשם שני השעירים ופוח ידיו, אם של שם עלה בימינו הסגן אומר אישי כהן גדול הגבה ימינך, ואם בשמאל עלה ראש בית אב אומר לו אישי כהן גדול הגבה שמאלך, ונותן שני הגורלות על שניהם, של ימין על ימין ושל שמאל על של שמאל... ואחר כך משלח את השעיר החי ביד איש המוכן להוליכו למדבר, והכל כשרים להוליכו אלא שעשו כהנים גדולים קבע ולא היו מניחים את ישראל להוליכו. וסוכות היו עושין מירושלים עד תחלת המדבר, ושובת איש אחד או אנשים הרבה בכל סוכה וסוכה מהן כדי שיהיו מלוין אותו מסוכה לסוכה. על כל סוכה וסוכה אומרין לו: 'הרי מזון והרי מים', אם כשל כחו וצריך לאכול אוכל, ומעולם לא הוצרך אדם לכך. ואנשי הסוכה האחרונה עומדין בסוף התחום ורואין את מעשיו מרחוק. כיצד היה עושה? חולק לשון של זהורית שבקרניו, חציו קושר בסלע וחציו קושר בין שתי קרניו, ודוחפו לאחוריו והוא מתגלגל ויורד, לא היה מגיע לחצי ההר עד שהוא נעשה איברים איברים, ובא ויושב לו תחת סוכה האחרונה עד שתחשך".

בדרך כלל, מעשי העבודה נעשים בבית המקדש ובעזרה. ואכן גם הגורל בין השעירים נעשה בעזרה,

1 עבודת יום הכיפורים ג, ב- ג. ז.

2 ויקרא ט"ז כ"א – כ"ב.

3 תשובה א, ב.

4 ג, מ"ו.

אנחנו לא מקריבים, חלילה, קרבן לכוחות הטומאה. אלא רק עושים את רצון ה', שצווה אותנו לעשות כך. אין מעשנו אלא כמעשהו של בעל אולם שמחות, שמגיש מנות לכל המוזמנים של בעל האירוע.

מִן הַרְאִי"ה קוֹק זצ"ל⁹, הסביר את הרעיון העומד מאחורי דבריו של הרמב"ן לפי דרכו המיוחדת:

"הסליחה העליונה, באה ממקור החסדים, מהגדולה הגמורה הרחבה לאין קץ, היודעת את הכללות לכל היקפה ואת הפרטות לכל דקדקותה. יודעת את הקודש ואת הטוב לכל עילוייהם, ואת החול ואת הרע לכל שפלותם. ויודעת עם זה שהכל נשקל בצדק, בפלס ומאזני משפט. ונטיות הרע החורבן הרשעה והשיקוע השפל - גם להם יש דרישה, ובכללות הכל מצטרף. ועם זה בדול הוא הרע מן הטוב, השקר מהאמת השפלות מהרוממות".

המקור של הסליחה והכפרה על חטאינו, נובע מכך שהאמת היא שגם לרע ולרשעה יש מקום ותפקיד בעולם, גם אם אנחנו איננו מסוגלים להבין זאת. אמנם, מוטל עלינו שלא להתבלבל, ולזכור שהרע הוא רע, ותוצאותיו הם חורבן וצער, אך ודאי לנו שהקדוש ברוך הוא לא ברא שום דבר לבטלה.

ממילא נוכל להבין מדוע דוקא ביום כיפור, נתן הקדוש ברוך הוא את המקום הראוי גם למציאות הזו:

"בסליחה הכללית של יום הכפורים יש רוממות זו. והובטאה והוכנה בפועל בשעיר המשתלח, שהוא לכאורה נגד השאיפה הכללית של כל העבודה הקרבנית: 'ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים'. 'את קרבנותיהם אשר הם זובחים על פני השדה'. הערצת הפראות וטבע האדם והטבע בנוולו, עד שפֶל תחיתיה. ועם זה מתעלה השלטון העליון עד כדי נתינת כח מוגבל גם לאותה הרשעה, והכל מתהפך לסנגוריא. והאופי האמוני והמוסרי מתעלה להוד החירות העליונה המביא כל יפעת קודש".

דרך העבודה בשעיר המשתלח, נראית הפוכה לגמרי מהריכוזיות של בית המקדש. וזאת כיון שעניינה לברר ביום הכפרה, שגם לרשעה שגרמה לחטא, יש עניין ותפקיד בעולם.

באופן כללי, עד שאין שם⁵ חטאת ציבור המכפרת מה שמכפר, וכאילו הוא נושא כל החטאים, ולפיכך אין מתעסקין בשחיטה ולא בשריפה ולא בהקרבה כלל, אלא מרחיקין אותו תכלית הריחוק ויושלך לארץ גזירה, כלומר שאין בה ישוב".

דווקא בגלל שהכפרה בשעיר המשתלח היא כל כך גדולה, הרחיקה התורה את העבודה בו מבית המקדש, ואף לא רצתה שמישהו יתעסק אותו. הוא נזרק למדבר כמו 'מטען חבלה' שנזרק לבור ביטחון...

אלא שמוסיף הרמב"ם ומסייג:

"ולא יסתפק שום אדם כי החטאים אינן גוף המועברים מעל גבי פרט זה לפרט אחר⁶, ואין כל המעשים הללו אלא משלים להקניית צורה בנפש⁷, כדי שתהא שם התפעלות לתשובה, כלומר: כל מה שקדם ממעשינו כבר ניקינו עצמינו מהם והשלכנום אחרי גווננו, והדחנום בתכלית ההדחה".

השעיר אנו נושא את החטאים אל המדבר באופן פיזי, אלא זהו מעשה סמלי, שמדמה בעינינו את משמעות מעשה התשובה: זרקנו את החטאים הכי רחוק שרק אפשר, ועכשיו אנחנו מתחילים מחדש.

הרמב"ן בפירושו לתורה⁸, כתב שעניינו של שעיר המשתלח, הוא מעין 'מתנה' של הקדוש ברוך הוא לכוחות הטומאה שברא בעולם, כדי שאפילו הם ילמדו סנגוריה על עם ישראל:

"צווה הקדוש ברוך הוא ביום הכפורים שנשלח שעיר במדבר לשר המושל במקומות החרבן, והוא הראוי לו מפני שהוא בעליו ומאצילות כחו יבא חורבן ושממון כי הוא העילה לכוכבי החרב והדמים והמלחמות והמריבות והפצעים והמכות והפירוד והחרבן... ואין הכונה בשעיר המשתלח שיהיה קרבן מאתנו אליו חלילה, אבל שתהיה כוונתנו לעשות רצון בוראנו שצונו כך. והמשל בזה, כמי שעשה סעודה לאדון, וצווה האדון את האיש העושה הסעודה: 'תן מְנָה אחת לעבדי פלוני', שאין העושה הסעודה נותן כלום לעבד ההוא ולא לכבודו יעשה עמו, רק הכל נתן לאדון והאדון נותן פֶרֶס לעבדו, ושמר זה מצוותו ועשה לכבוד האדון כל אשר צוהו, ואמנם האדון לחמלתו על בעל הסעודה רצה שיהיו כל עבדיו נהנין ממנה שיספר בשבחו ולא בגנותו".

9 אורות הקודש חלק ד עמ' תצ"ד - תצ"ה. בפרק שנקרא 'מקור הסליחה העליונה'.

5 הגאון מהר"י קאפח כתב שמילה 'שם' מקורה בערבית, ואין לה שום משמעות.

6 כלומר: מאיתנו אל השעיר.

7 צורה בנפש - ציור נפשי והתרשמות שכלית.

8 הגאון מהר"י קאפח בהערה 19.

9 ויקרא ט"ז, ח.